

**НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ (24 – 25.09.2021 г.)
И ТОМ VI НА „ИЗВЕСТИЯ НА ЦЕНТЪРА
ЗА СТОПАНСКО-ИСТОРИЧЕСКИ
ИЗСЛЕДВАНИЯ“, ПОСВЕТЕНИ НА ТЕМАТА
„ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В ИСТОРИЧЕСКА
ПЕРСПЕКТИВА“**

Емилия Вачева

Стопанска академия „Димитър Ценов“ – Свищов

На 24 и 25 септември 2021 г. във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ (ВТУ) се проведе годишната научна конференция на Центъра за стопанско-исторически изследвания (ЦСИИ). Темата на форума бе „Предприемачеството в историческа перспектива“ (Roussev 2021). Съорганизатори на конференцията отново бяха Историческият факултет и Институтът по българистика при ВТУ. В конференцията взеха участие университетски преподаватели от страната и чужбина, представители от институти на БАН, доктори и докторанти, музейни специалисти – автори на изследвания в областта на стопанската история и историята на икономическите учения. След поднесените приветствия от името на ръководството на Великотърновския университет и ЦСИИ в пленарната сесия бяха изнесени четири доклада от утвърдени имена в историческата наука. Доц. д-р Гергана Георгиева (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) и д-р Николай Тодоров (РИМ – Силистра) запознаха аудиторията с изследването си на тема „Социал-

ни и професионални мрежи на търговци братлии“. В него авторите анализират търговците братлии посредством методите на две съвременни социални и икономически теории – тези за предприемачеството и социалните мрежи (social networks). Те разкриха отличителните характеристики, които братлиите притежават и как ги прилагат на практика, като си служат с два конкретни примера. Това са х. Минчо х. Цачев и голямата пловдивска фамилия Гюмюшгердан, които в методологическо отношение позволяват най-добре да се очертаят професионалните и социалните мрежи, които те изграждат и които действат в рамките на братлийския им статут. Доц. д.с.н. Мартин Иванов, доц. д-р Калоян Ганев и доц. д-р Ралица Симеонова-Ганева (СУ „Св. Климент Охридски“) представиха проучване на тема „Консервативните предприемачи: опит за количествено обяснение на причините за вътрешните миграции в България от 1878 до 1900 г.“. Това е първото в българската литература изследване за количествено установяване на причините за вътрешната миграция на населението след 1878 г., която според някои автори има ключово значение за наложилия се следосвобожденски стопанско-социален модел. Въз основа на събраните демографски данни и статистически анализ авторите очертават профила на консервативния предприемач, впуснал се към непознати и далечни земи, за да търси не стопанско възможване, а физическо оцеляване. Проф. д-р Петко Петков (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) говори на тема „За политическото предприемачество през XIX в. и значението му за стопанското развитие на българите“. В изложението си той представи българското политическо предприемачество в историческата перспектива на XIX в., което е сравнително нов изследователски предмет. На тази основа авторът свързва отделните прояви на българско политическо предприемачество през посочения период с конкретни резултати и преки или косвени отражения в стопанската област, ако такива са настъпили, или със създаването на предпоставки и условия за появата на бъдещи стопански резултати. Доц. д-р Соня Георгиева (СУ „Св. Климент Охридски“) изнесе доклад на тема „Предприемачество и индустриалната политика в България след Освобождението до Балканските войни (1878 – 1912)“. В него тя анализира индустриалното законодателство и неговото значение за насърчаване на предприемаческата дейност в разглеждания исторически период. В този контекст тя посочи имената на български предприемачи, които проявяват воля за успех, възприемайки икономическите новости и модели на производствена организация от развития свят. Авторката заключи, че индустриалното законодателство през този период има общ положителен ефект върху развитието на предприемаческата дейност в България.

След преработване и допълнение на докладите с оглед проведените по време на конференцията дискусии и след научното им двойно анонимно рецензиране повечето от тях са поместени в наскоро издадения том VI на „Известия на Центъра за стопанско-исторически изследвания“ (Варна, 2021 г.) с главен научен редактор чл.-кор. проф. д.и.н. Иван Русев. Това периодично научно издание

е реферирано според международните стандарти в няколко авторитетни бази данни (SCOPUS, ERIH Plus, RePEc, CEEOL, Google Scholar), то е включено и в Националния референтен списък на съвременни български научни издания с научно рецензиране на НАЦИД. В неговия редакторски колектив са привлечени авторитетни учени от страната и чужбина.

Томът се състои от две части. В част първа – „Регионални и национални аспекти“, освен четирите пленарни доклада, преработени като статии, са публикувани още девет научни изследвания. Проф. д.и.н. Пенчо Пенчев (Университет за национално и световно стопанство – София) представя статия на тема „Ролята на пазара в Българското възраждане“. В него той очертава някои типични прояви на пазарните процеси в българското възрожденско общество през последните десетилетия преди Освобождението и на тази основа прави изводи за тяхната значимост. Той дефинира понятието пазар и представя кратък историографски преглед на изследванията, посветени, пряко или косвено, на ролята му по българските земи преди Освобождението. Авторът разглежда проявите на пазарни процеси в просветата, културата и в социалния живот. Отчетено е и наличието на напрежение, което се поражда от пазарните успехи на българите. В изследването на чл.-кор. проф. д.и.н. Иван Русев (Икономически университет – Варна) „Предприемачът на Българското възраждане през изпитанието на фалита“ се представят данни за фалити на български търговци и фирми през 50-те, 60-те и 70-те години на XIX век, като се разкрива как, кога и по какви причини те се случват. Авторът прави следните изводи: 1) На българския пазар, като част от османския, фалитът е документиран едва през третата четвърт на XIX в., т.е. след обнародването на Османския търговски закон. 2) Повечето фалити са провокирани от общата стопанска ситуация в региона и в Европа – кризите през 50-те – 70-те години на XIX в., несъбрани дългове от търговци и фирми, фалити на партньори. Причина за фалитите е и недоброто водене на търговската документация. 3) Има и умишлена несъстоятелност („лукавото банкрутство“), но данните за тях са непълни и съмнителни, тъй като реалното положение в повечето случаи остава скрито от властите и търговските съдилища. 4) Фалитите засягат пряко основните професионални и морални категории, оценявани като важни още от съвременниците – почтеността, репутацията, общностното самосъзнание на търговското съсловие. В статията си „Възрожденското търговско предприемачество в светлината на новата икономическа социология“ гл. ас. д-р Ивайло Найденов (ИИИ при БАН) изхожда от виждането, че икономическото действие е социално ориентирано, и поставя в центъра на своя анализ самите търговци – предприемачи, а не фирмите, които те създават. Той разкрива моралните съображения, които ги мотивират, ценностите, които те споделят и от които се ръководят в своите стопански и лични дела и пр. Авторът поставя акцент върху три ключови понятия – социален капитал, социални мрежи и доверие. Доц. д-р. Християн Атанасов (Университет по библиотекознание и информа-

ционни технологии – София) публикува статията „Да си купиш османски дълг преди фалита: някои наблюдения върху емисията на нови облигации (ESHAM-I CEDID) от 1871 – 1872 г.“. В нея той представя емисията и въз основа на налични сведения разкрива част от купувачите на облигациите – жители на различни градове и села, и някои провинциални институции. Анализът, който прави авторът, е въз основа на сведения от вестник „Дунав“, на документи на османски език, съхранявани в отдел „Ориенталски сбирки“ към Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ (НБКМ) и архивни материали от Османския архив в Истанбул. В статията си „Вторият държавен съд (1910 – 1914) и обвиненията срещу бившия военен министър Михаил Савов (1903 – 1907) – втора част“ доц. д-р Евгени Костов (Университет за национално и световно стопанство – София) анализира работата на Втория държавен съд (1910 – 1914). Както и в първата част на своето изследване, представено в том V на „Известия на ЦСИИ“, авторът стига до заключението, че повечето твърдения са неоснователни. Няма основание да се търси отговорност за евентуални закононарушения на М. Савов, защото всички действия и решения на генерала са одобрени в Министерския съвет. От тази гледна точка той прави извода, че като цяло, държавният обвинител е пристрастен и в голяма степен политически мотивиран. Доц. д-р Румен Андреев (Университет за национално и световно стопанство – София) представя статия на тема „Йерархичната структура на патронажа (клиентелизма) в българското общество през XIX и XX в.“. В нея той изследва връзката между патрона и клиентите. Достига до извода, че какъвто и вид обществена организация да създават хората, ще съществуват йерархии, дълг и патронаж. Структурите на патронажа са устойчиви, защото се дължат на дълг, като в съвременния свят е натрупан безпрецедентен дълг, какъвто не е съществувал в човешката история. В статията на д-р Росица Златинска (СУ „Св. Климент Охридски“) „Създаването на дружеството на икономистите академици в България“ се анализират основните исторически факти, свързани с условията и мотивите за създаването на дружеството. Представят се неговите цели и задачи, както и структурата, управлението и финансирането на организацията. Авторът разкрива ролята на дружеството за популяризирането на знанията по икономика в страната. В статията на ас. д-р Николай Атанасов (Тракийски университет – Стара Загора) „Стратегия за развитие на поземлените имоти на Рилския манастир през първата четвърт на XX в.“ са разгледани някои стопански инициативи, разработени от ръководството на Рилския манастир през първата четвърт на XX в. Авторът проследява различните режими на експлоатация на манастирската земя. **Доц. д-р Марко Димитров** (Университет за национално и световно стопанство – София) представя изследване на тема „Средата за стопанска дейност в България през 30-те години на XX в. – условия и фактори“. В него той разкрива условията за осъществяване на стопанска дейност в България през 30-те години на XX в. в контекста на значителните промени в икономическата сфера в света по това време и тяхното

отражение върху българското стопанство. Същевременно се очертават факторите, които влияят върху промените в икономическите условия. Направеното общо сравнение между условията на 20-те и 30-те години на миналия век налага извода, че има безпрецедентно нарастване на пряката държавна намеса в България, която авторът оценява като адекватна и ефективна.

Във втория раздел на „Известия на ЦСИИ“ са поместени статии, посветени на селищни изследвания и стопански дейци. Проф. Айше Каятънар (Турски университет за национална отбрана – Анкара) представя проучване на тема „Примери за парични фондации в Русе и Търново (XVII – XIX в.)“. В него тя изследва примери на парични вакъфи в Русе и Търново по два непубликувани архивни документа. Това са два дефтера, съдържащи вакфиета. Единият от документите се съхранява в Националната библиотека в Париж, а вторият се намира в колекцията на Муаллим Джевдет в библиотеката „Ататюрк“ в Истанбул. Въз основа на тях авторът проследява предназначението на дарените пари. Анализът на архивните документи показва, че една значителна част от тях се отделя за финансиране на религиозни институции и дейности, за поддържането на училища, медресета, чешми, за ремонт, за осветление, за доставка на лед в Търново и пр. Проф. д.и.н. Милко Палангурски и докторант Христина Христова (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) публикуват изследване на тема „Цвятко Пупов – един търговец, случайно попаднал в политиката“. В него авторите разкриват данни за търговеца Цвятко Пупов от Враца, който участва във формирането на българската конституционна система през 1879 г. като народен представител в Учредителното народно събрание. Те достигат до заключението, че той е един типичен представител на възрожденския и следосвобожденския търговски елит, който се издържа и развива като предприемач за своя сметка. Той е слабо образован, типичен продукт на образователната система от 40-те и вероятно началото на 50-те години на XIX в. Има вроден усет за търговец, който му помага постепенно да създаде своя система за счетоводна отчетност. В статията си „Търговската предприемчивост на Минчо Генчев от Трявна, отразена в документалния му архив от 30-те – 80-те години на XIX в.“ въз основа на архивни материали д-р Ирина Димитрова (СМРЗИ – Трявна) разкрива дейността на тревненския предприемач, който се проявява не само като добър терзия, но и като изключително прозорлив търговец. Той реализира търговски контакти и осъществява сделки в едни от най-големите пазари на империята – Узунджово, Текирдаг, Одрин. Находчив и предприемчив, Минчо Генчев дава своя принос за развитието на търговията в Трявна. Д-р Веселин Горанчев (Център за стопанско-исторически изследвания) публикува изследване на тема „Гръкоезични търговски договори от архивния фонд на фирмата „Н. Минчоолу & Е. Селвели и дружие“, в което представя няколко гръкоезични търговски договора от архивния фонд на търновската фирма и по този начин допълва обширната тема, свързана с този вид

стопански документи. Мирослав Тошев (ИМ – Омуртаг) публикува статията „Към въпроса за занаятчиите в каза Осман пазар през 50-те и 60-те години на XIX в.“. В нея авторът въз основа на два османски описа на занаятчийи от 1859 г. и 1864 – 1865 г. систематизира и определя броя на занаятите и еснафите, броя на занаятчиите – майстори, калфи и чираци за посочените години и средната им възраст. На базата на разгледаните документи се направи и друг важен извод – в периода 1859 – 1864 г. в града се появяват нови занаяти, по-голямата част от които са свързани с доставката или изработката на луксозни стоки.

Д-р Александър Златанов (СУ „Св. Климент Охридски“) публикува статия на тема „Карловски търговци от началото на 60-те години XIX в.“. В нея въз основата на три неизползвани от научната общност търговски тефтера, съхранявани в Държавния архив в Пловдив, се разглежда и анализира дейността на няколко карловски търговци през 1862 г. Авторът заключава, че появата на една успешна, модерна и напредничава търговска прослойка в град Карлово, макар и неголяма, която търгува на различни вътрешни и международни пазари основно с карловски суровини и продукция, се явява един от факторите не само за стопанското, но и за културното и просветното въздигане на подбалканския град, чийто най-голям пик е през 60-те и 70-те години XIX в. Доц. д-р Маргарита Маринова (Международно висше бизнес училище – Ботевград) представя изследване на тема „Между търговското предприемачество и научното публицистично и политическо поприще: щрихи от краткия житейски път на Стоян Пранчов (1862 – 1889)“. В него тя разкрива професионалния път на Пранчов в контекста на малко познатата досега история на две фамилни фирми – „Бр. С. Пранджови“ и „Г. С. Пранчов и С-ие“, и основните насоки на тяхната дейност. Посочва се, че възпитанието, образованието и личните качества на Стоян Пранчов му дават възможност за търговска кариера. Анализира се и се оценява значението на неговата научна и публицистична дейност. Авторът прави извода, че под влиянието на различни фактори – здраве, брутални борби по време на политическата криза от 1886 – 1887 г. и други Стоян Пранчов не успява да разгърне своя предприемачески и научен потенциал. Статията на доц. д-р Светла Атанасова (РИМ – В. Търново) „Търновският предприемач Никола хаджи Славчев“ се базира на архивни документи от фонда на „Командитно дружество Никола х. Славчов“, на документи от Централния държавен архив в София и на публикувани спомени. Въз основа на техния анализ се очертава образът на търновския предприемач. Никола хаджи Славчев принадлежи към поколението добре образовани българи – наследници на богати търговски фамилии, които полагат основите на модерната държава в първите три десетилетия след Освобождението и до войните от 1912 – 1918 г. Неговите успехи в пивоварната промишленост създават нови критерии за качество и личен пример, с които се конкурират и измерват всички следващи поколения в този бранш.

В публикацията на арх. д-р Радосвета Кирова-Делчева „Изграждане на модерността: архитекти предприемачи във Велико Търново (1878 – 1944)“ се разкриват исторически факти за професионалната дейност на архитектите, работили в този град през периода на Третата българска държава (1878 – 1944). Предприемаческата дейност на архитекти, изградили съвременния градски пейзаж на Велико Търново, се анализира в политическия, икономически и законодателен контекст, за да се разкрият конкретни детайли от професионалните им кариери. В статията на ас. Емилия Вачева (СА „Димитър А. Ценов“) „Сътрудничеството между свищовската градска община и местните предприемачи в периода от Освобождението до края на XIX в.“ се разглежда дейността на Свищовската градска община, свързана с отдаването на обществени поръчки, възложени чрез публичен търг. Те се реализират в различни насоки – изграждане на културно-просветни заведения, обществени сгради, инфраструктурни и търговски обекти и пр.

Две от статиите от втория раздел на тома са посветени на сходна тематика. Доц. д-р Валентин Китанов (ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград) представя изследването си „Тютюнът и предприемаческият усет на Русо Вълков Миркович. Щрихи от българската стопанска действителност в края на 80-те и през 90-те години на XIX в.“. В нея авторът осветява дейността на известния сливенски търговец и предприемач Русчо Вълков Миркович и в тютюневата област, към която той се насочва в края на 80-те години на XIX в. Авторът заключава, че подобно на редица други предприемачи от края на XIX в., Миркович не само основава поредната тютюнева фабрика в България, но на практика той и неговите съдружници от „Р. В. Миркович и С-ие“ са сред хората, които поставят основите на тютюневата промишленост в страната. Тази промишленост ще се превърне в един от най-значимите и стратегически отрасли на икономиката през следващите десетилетия с огромно влияние върху финансовата, социалната, политическата и международната роля на българската държава. Димитър Григоров (Държавна агенция „Архиви“) и гл. ас. д-р Петър Добрев (СУ „Св. Климент Охридски“) публикуват изследване на тема „Другото лице на националноотговорния предприемач: опиумните търговци на Балканите в края на XIX и началото на XX в.“. Авторите очертават образа на предприемачеството от друга гледна точка, ползвайки малко известния пример с опиумната търговия на Балканите в периода от края на XIX в. до Втората световна война. Въз основа на архивен материал те разкриват ролята на опиума в някои от националните държави, възникнали след разпадането на Османската империя – България, Турция и Кралство Югославия. Остава отворен въпросът доколко успешните предприемачи стават такива поради собствените си лични качества или поради по-голямата обществена и пазарна конюнктура, създадена от държавите. Иван Постомпиров (РИМ – Габрово) в статията си „Христо Райков – предприемач и индустриалец (1896 – 1967)“ проследява дейността на габровския предприемач и предизвикателствата, с които той се налага да се справя. През 40-те години на XX в. Христо Райков

се смята за най-успешния индустриалец в Габрово и един от най-богатите хора в България. Той извървява пътя към богатството в продължение на 20 години – от дребен търговец до притежател на фабрики в Габрово, Сливен и София, за когото работят предприятия от цялата страна. Проф. д-р Илияна Марчева публикува изследване на тема „Два примера за „самонаправили се“ предприемачи в България по време на прехода през 90-те години на XX в.“. Въз основа на интервюта и публикации в пресата се разглеждат личните истории на няколко бизнесмени без доказани връзки с престъпни групировки или политически авторитети, които са сред успешните бизнесмени и до момента. Авторът заключава, че успехът на изследваните личности се дължи на натрупания предварителен опит и капитал, на личните им качества – постоянство, визия, силен дух, желанието им да следват и поддържат постоянно високо качество на своите продукти и на доброто заплащане на работниците за качествена работа. Те не са сред мошениците на прехода, не използват политически чадър. Самосъздаването си дължат на борба с властта и с корупцията, свързана с нея.

Представените статии в том VI на „Известия на Центъра за стопанско-исторически изследвания“ имат съществен принос за изследването на историята на предприемачеството като стопанска дейност през различните исторически периоди.

ЛИТЕРАТУРА

РУСЕВ, И., 2021. Научна конференция на тема „Предприемачеството в историческа перспектива“. *История*. 29(2), 208 – 209.

REFERENCES

ROUSSEV, I., 2021. Scientific conference “The entrepreneurship in a historical perspective”. *Istoriya-History*. 29(2), 208 – 209.

SCIENTIFIC CONFERENCE (24 – 25.09.2021) AND VOLUME 6 OF “PROCEEDINGS OF THE CENTRE FOR ECONOMIC HISTORY RESEARCH” ON THE TOPIC “THE ENTREPRENEURSHIP IN A HISTORICAL PERSPECTIVE”

✉ **Emilia Vacheva, Assist. Prof.**
“D. A. Tsenov” Academy of Economics
34, Treti mart St.
5250 Svishtov, Bulgaria
E-mail: emilia.vacheva@abv.bg